

ecce homo

TAPANI KILPELÄINEN

Kaksi suomennosta eräästä sairaskertomuksesta

Kranksein ist eine Art Ressentiment selbst. – Hiergegen hat der Kranke nur Ein grosses Heilmittel – ich nenne es den russischen Fatalismus, jenen Fatalismus ohne Revolte, mit dem sich ein russischer Soldat, dem der Feldzug zu hart wird, zuletzt in den Schnee legt.

(*Ecce homo*, Warum ich so weise bin, § 6)

Ecce homo. Miten tulla sellaiseksi kuin on. Käännös Tuikka Ljungberg, esityö Kari Kulovaara, tarkistus Markku Saarinen. Unio Mystica, Helsinki 2002. 158 s. (=L/U)

Ecce homo. Kuinka tulee siksi mitä on. Suomentanut Antti Kuparinen. Summa, Helsinki 2002. 156 s. (=K/S)

Nietzschen toiseksi viimeisen kirjan, eräänlaisen omaelämäkerran tuoreet suomennokset

lähtevät eri suuntiin jo ulkoasuillaan. Unio Mysticin käännöksen kannessa on yksi tuimmista Nietzsche-kuvista, missä Nietzsche katsoo vakavana ja titaanisena vasemmalle. Summa taas on valinnut huomattavasti harvemmin nähdyn, Hans Olden vuonna 1899 ottaman valokuvan. Siinä vatsatapuhujanviiksinen filosofi on parantolassa.

Kuvat ovat omiaan edustamaan kahta erilaista käsitystä Nietzschestä: ensimmäinen väkevää ja miehistä maailmanmuuttajaa, toinen kuolaavaa mielipuolta. Vain toinen näistä käsityksistä on sympaattinen, ja oikea. Jälkimmäinen.

Nikolai Berdjajev on väittänyt romantismia ja aristokratian olevan täydellisen länsimaisia ilmiöitä¹. Jos niin on, mitä silloin on pääteltävä siitä, että Nietzsche – joka on silkkaa romantiikkaa ja aristokraattisuutta koko mies – ilmoittaa *Ecce homo*-mossa kaunan hengen valtaaman sairaan parhaaksi parannuskeinoksi venäläisen fatalismin? Siitä, että hänen etsimänsä löytyy slavofilian ja alemmuudentunteen välillä keinahtelevasta venäläisyydestä?

Itäinen kohtalousko on parannuskeino siksi, ettei *amor fati* ole koskaan ollut mikään varsinainen länsimaiden vahvuus; pi-

kemminkin sitä on pyritty kaikin keinoin välttämään. Ainahan on jotakin tehtävissä, eikä koskaan ole liian myöhäistä.

Aina on liian myöhäistä.

Nietzsche hahmottelee taudinkuvan. Mieliteko olevan muuttamiseen on elämän parhaamista, sillä halu muuttaa elämää on vain elämänkaunan kääntöpuoli. Olemme nihilismin ytimessä. Mitä muuta kuin nihilismia on toivoa olevaa olemattomaksi, mieliä olemassaolevan ja jo tapahtuneen katoamista? Maailma makaa niin kuin se makaa, eikä mikään ole muuta kuin *was der Fall ist*. Halu muuttaa maailmaa ja elämää on nihilismia siksi, että tällaiseen haluun sisältyvä käsitys maailmasta on puhtaasti nihilistinen. Nihilistille elämä on pelkkä käsitteilyn esine, jotakin, joka aina voidaan ajaa olemattomuuteen. Sitä voidaan rajoittamattomasti syyttää ja syyllistää.

Arvioidessaan sanontaa ”yksi suomalainen vastaa kymmentä ryssä” Jussi Hanén on todennut: ”Mitä siitä? Venäläiset vain tyynesti hyväksyvät sen.” Tästä on kyse. ”Olla hyväksymättä ylipäänsä enää mitään, olla ottamatta enää mitään taakseen, olla enää *nilemättä* mitään – ylipäänsä olla reagoimatta...”, näin Nietzsche kuvaa venäläistä kohtaloonluottamista (K/S, s. 29). Salavihasta vapautumisen edellytyksenä ei ole sankarillinen taistelu, vaan kohtaloon alistuminen; kaunaisesta ajattelusta voi päästä vain luopumalla, päästämällä irti kerta kaikkiaan.

Etä ja itse

Ecce homo ei ole sankaritarina. Se on sairaskertomus. Se kertoo sairaudesta ja siitä paranemisesta, kaunasta paranemi-

sestä. ”Nietzschekö kaunainen?” saattaa joku kysyä. Tietenkin: miten muuten hänellä voisi olla kokemusta dekadenssista, kuten hän kirjan alkusivuilla kehaisee? Juoppo ei juomalaulua laadi, mutta ei sitä sävellä raittiusintoilijakaan.

Jälkimaailma muistaa Nietzschen muutenkin kuin vatsavaivaisena marisijana siksi, että hän ajatteli omaa elämäänsä tai pikemminkin *ajatteli oman elämänsä*. Nietzschen ajattelun mahdollinen suuruus on hänen tavassaan kitkeä pois jokikinen mieliteko muuttaa mitään, nähdä jokaisessa tuollaisessa muutoksen halussa närän ja nihilismin kädenjälki. Hänen diagnoosinsa koskevat häntä itseään, mutta yhtä lailla ihmistä ylipäänsä: tähän tautiin hän koettaa vastata yli-ihmisellä, joka tietenkään ei ole mikään ihminen potenssiin sata, vaan jotakin aivan muuta kuin ihminen. Kun Zarathustra kutsuu ihmistä joksikin mikä on

KATSO IHMISTÄ!

Ecce homo. Wie man wird, was man ist.

Friedrich Nietzschen 18. kirja.
Valmistui 1889, 1. p. 1908.

Ensimmäinen täydellinen laitos sisältyy Giorgio Collin ja Mazzino Montinarin toimittamiin koottuihin teoksiin: *Werke. Kritische Gesamtausgabe*. de Gruyter, Berlin 1967- ja *Sämtliche Werke. Kritische Studienausgabe*. de Gruyter/DTV, Berlin/München 1980.

Sisältää esipuheen, alkulauseen sekä neljä päälukua: ”Miksi minä olen niin viisas”, ”Miksi minä olen niin älykäs”, ”Miksi minä kirjoitan niin hyviä kirjoja” ja ”Miksi minä olen kohtalo”, joista kolmanteen lukeutuvat arviot Nietzschen omista teoksista *Geburt der Tragödiestä* (1872) *Der Fall Wagneriin* (1888) ja *Götzen-Dämmerungiin* (1889).

Peruskiistat on käyty siitä, tulisiko kirjassa tunnistaa

- omaelämäkerta vai sellaisen parodia;
- psykologinen runsaudensarvi vai litteraari kollaashi;
- osoitus tekijänsä sairaalloisesta megalomaniasta vai tieteellis-taiteellis-filosofisesti kiinnostava itse-erittely;
- eettis-poliittisen radikaalitaantumuksen julistus vai länsimaisen kulttuurin elvyttävä analyysi;
- säällittävän ikipojan autismia vai myöhäismodernin kollektiivitajunnan luhistumista

Kommentareista ks.:

Sarah Kofman, *Explosion I. De l'Ecce homo de Nietzsche*. Galilée, Paris 1992.

Gary Shapiro, *Nietzschean Narratives*. Indiana University Press, Bloomington 1989.

Hugh J. Silverman, *The Autobiographical Textuality of Nietzsche's Ecce homo*. Teoksessa *Why Nietzsche now?* toim. D. O'Hara. Indiana University Press, Bloomington 1985, s. 141-51.

Staten, Henry, *Nietzsche's Voice*. Cornell University Press, Ithaca 1990.

Nietzschen elämästä ks.:

Curt Paul Janz, *Friedrich Nietzsches Biographie*. Hanser, München 1978.

Charles Andler, *Nietzsche. Sa vie et sa pensée*. (1958). Galilimard, Paris 1979.

Ivo Frenzel, *Nietzsche in Selbstzeugnissen und Bilddokumenten*. (1966) Rowohlt, Hamburg 1970.

Begegnungen mit Nietzsche, toim. Sander L. Gilman. 2. p. Bouvier, Bonn 1985.

Joachim Köhler, *Zarathustras Geheimnis. Friedrich Nietzsche und seine verschlüsselte Botschaft*. Greno, Nördlingen 1989.

Ronald Hayman, *Nietzsche. A Critical Life*. (1980) Quartet, London 1981.

ylitettävä, hän ei suinkaan usuta parantelemaan ihmistä, vaan hankkiutumaan eroon ”ihmiseksi” kutsutusta, kaunan määrittämästä elämän muodosta.

”En lainkaan tahdo, että mikään tulee muuksi kuin mitä se on; minä itse en tahdo tulla miksikään muuksi” (K/S, s. 54). Nietzsche on opetellut arvioimaan elämänsä ilman mitään ulkopuolista mittapuuta, ja tällainen on hänen johtopäätöksensä. Hän ei voi kuin rakastaa kohtaloaan, sillä kaikki muu olisi kaunaista – kaikki muu olisi elämän kieltämistä.

Nietzschele rakas *Distanz-Gefühl* (sana, jolle sivumennen sanoen ei kummassakaan käännöksessä ole keksitty kunnollista suomenkielistä vastinetta) on tällaisen uudelleenarvioimisen välttämätön edellytys. Se, joka ei kykene ottamaan välimatkaa, katsoomaan loitolta, ei myöskään pysty arvioimaan uudelleen. Kaikkien koomis-herooisten sankarinietzsche-tulkintojen yhteisenä erheenä on kuvitelma, ettei Nietzsche katsoisi genealogin ja nihilisminpaljastajan silmillään myös itseään, ettei hän alituisesti ulottaisi kaikkien arvojen uudelleenarviointiaan myös itseensä. Kohtaloaan ei voi rakastaa, jos samaan aikaan pitää itseään maailman napana.

Tässä on ehkä yksi avain Nietzschen kirjalliseen tyyliin. Salaivainen itsekorostus ja julkeat väitteet ovat toimivina tyylikeinoina vain sellaisen ulottuvilla, joka kykenee tarkkaamaan itseään kuin ulkopuolisen silmin. Nietzsche on oikeassa väittäessään kaiken olevan vaarassa filosofin edessä. Hän piti ehkä turhanpäiväisenä lisästä, että suurimmassa vaarassa on filosofi itse.

Venäläinen sotilas ei enää jaksaa ja yksinkertaisesti tuupertuu lumeen. Hänet kelpaa nostaa Nietzschen tunnetuimpien käsitteellisten henkilöiden, esimerkiksi Dionysoksen, Sokrateen tai papin rinnalle. Häneltä saamme myös lukuneuvon *Ecce homon* varalle – Nietzsche kun pelkäsi lukijoidensa ymmärtävän väärin, erehtyvän. Lukiessamme *Ecce homo*a meidän ei pidä eksyä Nietzschen eikä hänen käsitteellisten henkilöidensä jäljiltä. Heitä me ajamme, heidän myötään ajatteleme.

Nietzschen saksan ja minkä tahansa Nietzsche-suomennoksen välissä on J. A. Hollo. Kaikkien käännösten joukosta juuri Hollon suomennokset ovat luoneet Nietzschen suomeksi, määrittäneet sen, miltä Nietzschen proosan pitää suomalaisten korvaan kuulostaa. Niin hyvässä kuin pahassa on myös tuoreita Nietzsche-käännöksiä verrattava Hollon klassikoihin.

Unio Mystican suomennoksella on

puolellaan yksi etu: se on sujuvampaa suomea. Sujuvuudesta maksettu hinta on kuitenkin liian suuri, sillä käännös karkeistaa Nietzschen sanontaa kohtuuttomasti. Kuparisen suomennos sen sijaan on virkerakenteidensa hetkittäisestä kolhoudesta huolimatta aistikkaampi, se kykenee säilyttämään verrattomasti useamman alkutekstin sävyistä. Kaiken lisäksi Kuparinen on osannut kuunnella Holloa, hänellä on ollut kyllin tarkka korva (ja nenä) ”kyllä-sanomisen” tai ”kymnaasi-koulutuksen” kaltaisten yhdysanojen rakentelijaksi.

Koskettaa väärää kieltä

Selvimmän Kuparisen ylivoimaisuus näkyy kuitenkin maussa. Mainitsen vain yhden esimerkin. Ljungberg painee Nietzschen kirjoittamaan ”Schopenhauer teki emämunauksen tässä” (L/U, s. 76), kun alkutekstissä on *Schopenhauer vergriff sich hier* – kuinka kukaan Nietzschen kääntäjä voi vakavissaan kuvitella Nietzschen antautuvan ”emämunauksen” kaltaiseen alatyyliseen vallattomuuteen? Nietzsche saattoi olla hullu, mutta tyyliäuton hän ei ollut. Kuparinen ratkaisee sinänsä hankalasti suomennettavan ilmaisun kääntämisen tyylikkäästi sanomalla Schopenhauerin *erehtyneen* (K/S, s. 70).

Kenellekään ei tulle yllätyksenä, että myös suomennosten kriittiset koneistot eroavat toisistaan kuin yö ja päivä. Unio Mystica on tyytynyt mahdollisimman vähäisiin selityksiin, kun taas Summan käännös on varustettu runsain selityksin ja tekstin historiaa valaisevalla esipuheella.

Kenellekään ei pitäisi olla epäselvää, kumpaan käännökseen kannattaa turvautua.

Viite

1. Nicolas Berdiaev, *Contanstin Leontiev, un penseur religieux russe du dix-neuvième siècle*, ransk. Hélène Iswolsky. Berg International Éditeurs, Paris 1993, s. 18. Alkuteos julkaistiin venäjäksi 1926.